

КОТЕЛЮХ М. О.

кандидат педагогічних наук,
викладач циклу професійно-практичної
підготовки Центру первинної
професійної
підготовки «Академія поліції»
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ)
ORCID ID: 0000-0003-3640-6793

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.112>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ НОРМАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У статті досліджується процес формування правопорядку через послідовні етапи: від виникнення нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання, до правотворчості, коли уповноважені органи закріплюють ці відносини в нормативно-правових актах. Основним етапом є правореалізація, що втілює норми у практичних діях і поведінці людей.

Механізм формування правопорядку базується на правових нормах, юридичних фактах, правовідносинах та актах застосування прав. Звернено увагу на можливі перешкоди в процесі формування правопорядку та їх необхідне усунення для забезпечення ефективного правового регулювання. Держава через свої органи (Верховну Раду та Кабінет Міністрів України) встановлює загальні правила правомірної поведінки для всіх суб'єктів правовідносин шляхом прийняття законів та нормативних актів.

Аналізуються основні інструменти забезпечення правопорядку, включаючи адміністративно-правові норми, які регулюють поведінку та взаємодію між владними органами та громадянами.

Також розглядаються питання щодо відповідальності за порушення норм права та наслідків для правової системи.

Особлива увага приділяється правопорядку в умовах воєнного стану та впливу адміністративно-правових норм на підтримання стабільності в кризових умовах.

Ключові слова: *правопорядок, адміністративно-правові норми, правотворчість, правореалізація, правове регулювання, правовий режим, воєнний стан, юридична відповідальність, правове середовище, суспільні відносини.*

Koteliukh M. O. Ensuring law order by administrative law norms

The article examines the process of forming the legal order through successive stages: from the emergence of new social relations that require legal regulation, to law-making, when authorized bodies consolidate these relations in normative legal acts. The main stage is legal implementation, which embodies norms in practical actions and behavior of people.

The mechanism of formation of legal order is based on legal norms, legal facts, legal relations and acts of application of rights. Attention is drawn to possible obstacles in the process of forming the legal order and their necessary elimination to ensure effective legal regulation. The state through its bodies (the Verkhovna Rada and the Cabinet of Ministers of Ukraine) establishes general rules of lawful behavior for all subjects of legal relations through the adoption of laws and regulations.

The main tools for ensuring law and order are analyzed, including administrative and legal norms that regulate the behavior and interaction between authorities and citizens. Issues of responsibility for violation of legal norms and consequences for the legal system are also considered.

Special attention is paid to law and order in the conditions of martial law and the influence of administrative and legal norms on maintaining stability in crisis conditions.

Key words: *law and order, administrative and legal norms, law-making, law enforcement, legal regulation, legal regime, martial law, legal responsibility, legal environment, social relations.*

Постановка проблеми. Правопорядок, як стан правової впорядкованості суспільного життя і реалізований режим законності, є ключовою умовою самозбереження українського суспільства, а також дієвим інструментом подолання негативних явищ у всіх сферах його функціонування. Зміцнення правопорядку значною мірою залежить від критичного переосмислення багатьох усталених догм та стереотипів, які існують у юридичній науці та правоохоронній практиці щодо розуміння цього феномену, а також форм і методів його забезпечення в сучасних умовах. Це вимагає активізації фундаментальних та прикладних міждисциплінарних юридичних досліджень широкого кола проблем, спрямованих на переосмислення нових змістовних характеристик насамперед через призму норм адміністративного права. Останні відіграють ключову роль у забезпеченні правопорядку, регулюючи відносини між державою, її органами та громадянами, створюючи механізми контролю, відповідальності та належного правозастосування.

Розв'язання проблем правоохоронної сфери стає неможливим без застосування широкого набору адміністративно-правових інструментів. Зрозуміти специфіку функціонування правоохоронної системи країни, насамперед через з'ясування особливостей та міри державного втручання в охоронні правовідносини можливо, розглядаючи цю сферу саме через призму адміністративного права, яка, будучи самостійною галуззю права, дає відповідь на більшість запитань з приводу адміністративно-правового забезпечення правопорядку в Україні.

Стан опрацювання. Правоохоронна сфера країни та особливості її належного адміністративно-правового забезпечення завжди привертала увагу вітчизняних вчених-правознавців, серед яких найбільше підґрунтя для формування концептуальних засад публічно-правового забезпечення правопорядку в українському суспільстві зробили Ю. П. Битяк, О.В. Петришин, В.В. Завальнюк, О.М. Бандурка, О. Ф. Андрійко, О.В. Кузьменко, Ю. С. Шемшученко, В. Б. Авер'янов, Н. Р. Нижник, В. І. Котюк, С. В. Ківалов, М. М. Тищенко, Л. В. Коваленко, Аброськін В. В., Безпалова О.І., Дрок І.С., Кобзар О.Ф., Миронюк Р.В., Музичук О. М., Муляр Г. В, Невядовський В. О., Нікітін А. А., Юнін О.С., Собакарь А.О., Сокурєнко В.В. та багато інших вчених. Наукове дослідження проблеми забезпечення правопорядку нормами адміністративного права є добре розробленою сферою, проте все ще залишається багато викликів для вдосконалення як теоретичних, так і практичних аспектів. Вчені-адміністративісти продовжують досліджувати ефективність існуючих механізмів та шляхи їх модернізації для забезпечення належного правопорядку, відповідно до сучасних викликів та вимог правової держави. Попри вагому теоретичну та практичну значущість наукових праць, їх фрагментарність і неповний аналіз системності й цілісності у формулюванні концептуальних засад розвитку правоохоронної сфери унеможливили висвітлення всіх особливостей адміністративно-правового забезпечення її належного функціонування та розвитку.

Цими передумовами зумовлена актуальність статті та її **мета**, що полягає у всебічному дослідженні ролі та значення норм адміністративного права під час забезпечення правопорядку в Україні, їх впливу на регулювання суспільних відносин, підтримання публічної безпеки та порядку у суспільстві, особливо визначенню ефективності цих норм у контексті їхньої реалізації правоохоронними органами, а також їхній адаптивності до нових викликів, таких як воєнний стан і інші кризові ситуації.

Виклад основного матеріалу. Процес формування правопорядку проходить через кілька послідовних етапів. Зокрема, під час суспільного розвитку виникають нові суспільні відносини, частина з яких потребує правового регулювання, а держава різними методами виявляє необхідність врегулювання певних сфер суспільного життя, що відповідно складає етап правоутворення. Надалі під час правотворчості уповноважені органи та організації створюють нормативно-правові акти, які закріплюють правовий характер цих відносин, що є ключовим етапом закріплення права, його логічним завершенням. І на етапі правореалізації відбувається втілення нормативно закріплених норм у конкретних діях і поведінці людей.

З юридичної точки зору, механізм формування правопорядку базується на функціонуванні механізму правового регулювання, який включає правові норми, юридичні факти, правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків та застосування права.

Важливо зазначити, що цей процес може супроводжуватися різноманітними перешкодами, які вимагають своєчасного усунення для забезпечення ефективного формування правопорядку.

Держава в особі Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України встановлює конкретні правила правомірної поведінки для усіх суб'єктів правовідносин шляхом прийняття законів чи інших нормативно-правових актів. При цьому не має значення чи це звичайна людина, чи посадова особа. Правопорядок забезпечують суб'єкти суспільних відносин шляхом реалізації ними правових норм у формі дотримання, виконання, використання та застосування. У разі порушення норм законів чи інших нормативно-правових актів до винних застосовують заходи державного примусу, зокрема юридичну відповідальність (кримінальну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну тощо) [1].

Правопорядок може відповідати правовим нормам лише за формою, тоді як його сутність визначається тим, як діють правові засоби. Головне завдання полягає в тому, щоб мінімізувати розбіжності між цими явищами та передбачити всі можливі наслідки дії закону.

Коли змінюється правова норма, це впливає не тільки на конкретні суспільні відносини, які вона регулює, але й на все «правове середовище». Тому органи, що створюють закони, повинні брати до уваги не лише безпосередні результати дії правових норм, а й прогнозувати, як зміниться вся система суспільних відносин.

Іншими словами, законотворці мають дивитися ширше, ніж просто на безпосередній ефект нової норми. Вони повинні моделювати та передбачати, як ця норма вплине на суспільство в цілому, враховуючи можливі непрямі наслідки та зміни в суміжних сферах. Це допоможе створити більш ефективну та гармонійну правову систему, де форма та зміст правопорядку будуть максимально узгоджені.

Відтак, правопорядок відображає реальний стан правових форм суспільного життя та їхню динаміку. Натомість правові норми встановлюють абстрактну, загальну перспективу правової держави та суспільних відносин у статичній формі. Через це можливі розбіжності і навіть протиріччя між правовими нормами та правопорядком. Ці протиріччя мають діалектичний характер і водночас стають джерелом подальшого розвитку. Тим більше що про нагальність та актуальність розбудови ефективного конституційного правопорядку в Україні згадується в низці державних та міжнародних нормативно-правових актів. Серед них Національна стратегія у сфері прав людини [2], Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3], Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» [4] тощо.

Правопорядок завжди включає певний результат відносно правових норм. Цей результат є наслідком багатогранності предмета правового регулювання та різноманітності юридичних засобів у правовій практиці. Однак законодавець об'єктивно не може охопити всі аспекти суспільного життя. Такі невідповідності усуваються прийняттям нових правових норм, які не лише вирішують поточні протиріччя, але й моделюють майбутнє, прагнучи до випереджального відображення дійсності. Проте це відображення не може бути повним, оскільки постійно виникають нові протиріччя між нормами та реальністю.

Правопорядок набуває реальності, коли правова норма усвідомлюється та реалізується різними верствами суспільства, воля яких є головною опорою її втілення в життя. Тому твердження, що правопорядок – це лише результат правового регулювання, до якого прагне законодавець, не повністю розкриває розуміння змісту норми права суб'єктом та правомірну поведінку суб'єкта.

Вчені слушно зауважують про те, що: «лише шляхом матеріалізації в формальному законі та забезпечення механізмів встановлення й підтримання на базі прийнятого законодавства відповідного правопорядку реалізація правової належності як такої взагалі може бути гарантованою» [5, с. 12].

Правові норми, за своїм соціальним призначенням, виражають згоду народу та його підпорядкування приписам. Однак їх реальне втілення залежить від того, як суспільство сприймає та реалізує ці норми у повсякденному житті.

Норми права (як внутрішньодержавного, і міжнародного) є юридично обов'язкові для суб'єктів права правила їхньої поведінки й взаємовідносин. Норма права є базовою категорією будь-якої галузі права, своєю чергою, адміністративно-правові норми, – вказує В.Б. Авер'янов – це встановлені, санкціоновані або ратифіковані державою, формально визначені, юридично обов'язкові, охоронювані засобами державного примусу правила поведінки учасників суспільних відносин у сфері реалізації виконавчої влади та управлінської діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, які забезпечують умови реалізації цими учасниками своїх прав та виконання покладених на них обов'язків [6, с. 110-111].

Обов'язковість норми права є невід'ємною та необхідною її властивістю, яка виділяє її серед інших суспільних норм поведінки, наприклад норм моралі. Без юридичної обов'язковості немає права. Тому з визнання обов'язковості норм права виходять всі різні юридичні доктрини та школи (нормативна, природна, соціологічна, ціннісна та ін.). Щоправда, у своєму походженні обов'язковість правових норм, її основу і природу кожна з правничих шкіл прагне пояснити по-своєму.

Проте обов'язковість норм права коріниться у самій сутності та призначенні права як публічного засобу, покликаного забезпечити порядок у суспільстві (всередині держави чи на міжнародній арені).

Основним завданням норм права є регулювання суспільних відносин, що є важливою умовою для створення не лише правопорядку в країні, але й стабільного функціонування державних установ, організацій та органів [7].

Норма права містить у собі модель поведінки, єдиний для всіх суб'єктів права стандарт, якого вони мають неухильно дотримуватися, оскільки лише так може бути досягнуто єдиний правопорядок у суспільстві. Однак, якщо норма права обов'язкова, то це, мабуть, означає можливість і допустимість застосування примусу, аж до насильства, до того чи іншого суб'єкта права, якщо він не дотримується того стандарту поведінки, який закладений у норму права, не дотримується і порушує це юридично обов'язкове правило спілкування. Отже, в обов'язковості норм права приховується потенційна можливість примусу. Відповідно до цього в загальній теорії права раніше переважала думка, що право без примусу ніщо, і тому право розумілося як сукупність норм, дотримання яких забезпечується примусовою силою держави.

«Правову основу» системи охорони правопорядку складає сукупність юридичних норм, які керують суспільними взаємовідносинами у сфері організації та діяльності органів охорони правопорядку. Незважаючи на єдину юридичну сутність, ці норми можна розподілити за різноманітними критеріями.

Зважаючи на комплексність відносин у сфері охорони правопорядку, ці норми охоплюють різні напрями правового регулювання. З точки зору їх призначення, вони поділяються на матеріальні (окреслюють компетенції та діяльність суб'єктів владних повноважень) і процесуальні (визначають механізми реалізації цих компетенцій). Ці юридичні норми регламентують усі аспекти функціонування органів публічної влади, включаючи

загальні засади та конкретні методи роботи. Вони закріплені в різноманітних нормативних актах - від Основного Закону до підзаконних документів. Варто підкреслити, що правова база не обмежується лише вітчизняним законодавством, але й включає міжнародні правові норми, значущість яких зростає в міру посилення глобальної інтеграції України.

Водночас, переважну основу нормативного забезпечення системи охорони правопорядку в країні складають норми адміністративного права, що виступають основним засобом впорядкування відносин між владними структурами та громадянами. Вони окреслюють права і обов'язки всіх сторін, визначають ситуації, в яких застосовуються спеціальні заходи, та встановлюють правила взаємодії суб'єктів охорони правопорядку для розв'язання актуальних задач правоохоронної діяльності та національної безпеки української держави. Їх важливість особливо проявляється під час зовнішніх чи внутрішніх загроз, коли нормальне функціонування суспільства може бути порушене, а стабільність держави поставлена під сумнів. В таких умовах важливо досліджувати роль адміністративно-правових норм для розуміння, як держава забезпечує громадський порядок і безпеку, зокрема під час дії правового режиму воєнного стану.

Суть адміністративного права та його інститутів полягає в регулюванні відносин між органами публічної влади та суб'єктами права, на яких поширюється їхній владний регулюючий вплив. Через домінування державних інтересів у встановленні та підтриманні правопорядку, сприяння розвитку і реалізації прав, свобод і законних інтересів невідомих суб'єктів адміністративно-правових відносин тривалий час не було основним завданням органів публічної влади та державної адміністрації. Останнім часом поступово формується розуміння того, що в правовій державі необхідно забезпечити правове регулювання порядку реалізації прав і обов'язків як владних суб'єктів, так і підпорядкованих сторін. А це відповідно передбачає створення завдяки нормам адміністративного права якісного стану впорядкованості суспільних відносин, за якого дотримується баланс інтересів усіх учасників цих відносин.

Важливість адміністративно-правових норм у забезпеченні діяльності суб'єктів охорони правопорядку полягає у тому, що вони:

- є ключовим елементом управлінської системи держави, що регулює відносини як між суб'єктами владних повноважень правоохоронного спрямування та громадянами, так і між різними рівнями влади;
- визначають порядок функціонування адміністративних органів, надаючи їм правові підстави для прийняття рішень та виконання своїх завдань правоохоронної сфери;
- мають основною рисою здатність швидко адаптуватися до змін у соціальних, економічних та політичних умовах, що дозволяє підтримувати стабільність управління і забезпечення правопорядку та водночас реагувати на нові виклики і загрози національній безпеці країни;
- наділені превентивним характером реалізації, оскільки встановлюють правила і обмеження, які спрямовані на попередження правопорушень і конфліктів. Вони регулюють діяльність органів влади, допомагаючи забезпечувати прозорість, справедливість і законність прийнятих рішень. Забезпечення правопорядку є важливою складовою суспільної стабільності, що сприяє мирному співіснуванню людей. Це система соціальних, моральних і правових норм, які регулюють поведінку в громадських місцях і захищають права кожного. Основний акцент робиться на превентивних заходах, спрямованих на попередження конфліктів. Важливо проводити моніторинг соціальних процесів, співпрацювати з громадськими організаціями і забезпечувати професіоналізм правоохоронців;
- виступають стратегічним інструментом для держави, спрямованим на ефективне забезпечення правопорядку в країні з урахуванням потреб суспільства;
- забезпечують правові гарантії захисту прав і свобод громадян, включаючи процедури оскарження дій або бездіяльності державних органів, що дає змогу громадянам відстоювати свої права у випадку порушень з боку представників влади;
- встановлюють порядок діяльності органів охорони правопорядку, регулюють їхні повноваження, завдання та способи виконання функцій, забезпечуючи тим самим

системність та ефективність роботи цих органів, дозволяючи їм виконувати свої обов'язки з охорони правопорядку;

- встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення, які не є кримінальними, але мають суспільно небезпечний характер, завдяки чому забезпечується притягнення до відповідальності порушників правопорядку та дотримання законності в країні;

- регулюють взаємодію та координацію між різними державними органами, відповідальними за охорону правопорядку, що дозволяє створювати узгоджені та скоординовані дії, які забезпечують ефективне реагування на загрози безпеці та громадському порядку;

- мають динамічний характер і можуть змінюватися відповідно до соціальних, політичних чи економічних змін, що дає змогу швидко адаптувати правове регулювання до нових викликів, зокрема у випадках надзвичайних ситуацій, як-от воєнний стан чи інші кризові ситуації.

Висновок. Відтак, саме адміністративно-правові норми є важливим інструментом у забезпеченні безпеки і правопорядку в Україні, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану. Вони формують правові рамки для дій органів влади, що дозволяє оперативно реагувати на мінливі обставини, при цьому дотримуючись прав громадян. Забезпечуючи баланс між потребою в безпеці та дотриманням основних прав громадян, норми адміністративного права встановлюють чіткі правила поведінки як для органів державної влади, місцевого самоврядування, так і для громадян під час надзвичайних умов, зокрема дії правового режиму воєнного стану. Через адміністративно-правове регулювання діяльності органів виконавчої влади, правоохоронних структур та окремих інституцій громадянського суспільства забезпечується баланс між державними потребами в безпеці та дотриманні прав громадян, визначаючи чіткі межі таких обмежень і процедури їхнього застосування, зберігається контроль за ситуацією та ефективне реагування на потенційні виклики та загрози національній безпеці країни.

Список використаних джерел:

1. Назаренко О., Харченко Н. Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 130-140.
2. Про національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 р. №119. / Президент України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. / *Верховна Рада України*. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
4. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» від 30 вересня 2019 р. / № 722/2019. / Президент України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
5. Тімуш І. Проблеми єдності природного та позитивного підходів до джерел правової нормативності. *Вісник академії адвокатури України*. 2011. № 1 (20). С. 11–17.
6. Адміністративне право України. Академічний курс. У 2-х т. Ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2005. Т. 1. Загальна частина. 624 с.
7. Пильгун Н.В. Особливості та значення норми права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. URL: http://lsei.org.ua/4_2022/11.pdf

